

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY
FACULTY OF PHILOLOGY
HUNGARIAN STUDIES DOCTORAL SCHOOL
HUNGARIAN DEPARTMENT OF ETHNOGRAPHY AND ANTHROPOLOGY

The study of religious communities from Criseni, Hargita county

The changes of Gypsy –Hungarian relations in the context of religious
affiliation

–Doctoral thesis abstract–

Doctoral advisor:
dr. Pozsony Ferenc
university professor

Doctoral student:
Lőrinczi Tünde

Cluj Napoca
2012

Table of contents

1. INTRODUCTION.....	8
1.1. Definition of the theme.....	8
1.2 Research questions and hypothesis.....	10
1.3 The theme of the research and its link with the researcher: Kőrispatak, believers, gypsies.....	12
1.4 The structure of the dissertation	18
2. METHODOLOGY AND THEORETICAL BACKGROUND OF THE RESEARCH	20
2.1. About the fieldwork.....	20
2.1.1. Resources.....	20
2.1.2. Participant observation and interviews.....	21
2.1.3. The interviews and its important questions.....	22
2.2. About the process of elaboration. Theoretical and conceptual questions.....	23
2.2.1. Ethnicity in representations.....	23
2.2.2. Individual and collective understanding as a way out from the stigmatized being.....	25
2.2.3. The congregations as interpretive communities.....	29
2.3. Summary.....	30
3. GYPSIES AND HUNGARIANS. THE QUESTION OF ETHNICITY IN INTERETHNIC RESEARCH.....	33
3.1. The lines of bearing in interethnic researches.....	33
3.1.1. Ethnicity.....	33
3.1.2. Social role.....	34
3.1.3. Stereotypes.....	35
3.1.4. Ethnic boundary.....	36
3.2. Who is gypsy? Moral question in gypsy-researches.....	38

3.2.1.	Gypsy, romany and other denominations.....	39
3.2.2.	The moral issues of gypsy researches.....	41
3.3.	Gypsy questions or <i>gádzsó</i> -question? The overall characteristics of gypsy researches.....	44
3.3.1.	The role of linguistic and historical studies.....	45
3.3.2.	Sociological, ethnological and anthropological points of view: relation studies.....	46
3.4.	Summary.....	50
4.	THEORETICAL BACKGROUND OF RELIGIOUS GROUP RESEARCH.....	51
4.1.	Arising questions.....	51
4.2.	Church, sect or movement? Terminology and uncertainty	52
4.3.	Theories about the emergence of religious groups	58
4.3.1.	Social stratification theory.....	59
4.3.2.	Modernity-theory.....	61
4.3.3.	Secularization theory	63
4.3.4.	Individual-theory.....	65
4.4.	The research of religious groups in Hungary and Transylvania.....	67
4.4.1.	Historical researches.....	68
4.4.2.	Synchron -researches.....	70
4.5.	Discourses regarding gypsy-research within religious group studies.....	72
4.5.1.	Adaptive faith versus spiritual predisposition.....	72
4.5.2.	The pentecostal movement. The defence of conformity and difference.....	74
4.5.3.	Differential tendencies.....	76
4.6.	Summary.....	78
5.	GYPHY-HUNGARIAN RELATIONSHIPS AND RELIGIOUS ASPECTS IN KŐRISPATAK AND ITS SURROUNDINGS.....	80
5.1.	The location of research, Kőrispatak.....	83

5.1.1.	The characteristics of ethnic and denomination structure	83
5.1.2.	Churches and congregations.....	87
5.1.2.1.	The history of religious tolerance.....	89
5.1.3.	Gypsy-Hungarian relationships.....	92
5.1.3.1.	Total seclusion, seclusion with conflicts and the built model	93
5.2.	Gypsies and congregations in Kőrispatak and its surroundings.....	97
5.2.1.	Bözödújfalu.....	97
5.2.2.	Szolokma.....	100
5.2.3.	Etéd.....	100
5.2.4.	Bözöd.....	104
5.2.5.	Erdőszentgyörgy.....	104
5.3.	Religious life outside the boundaries of the village. A new type of seclusion...	110
5.4.	Congregations. Religious principles and lifestyles.....	112
5.4.1.	Jehovah's Witnesses in Kőrispatak. Two types of religions, two types of lifestyles.....	112
5.4.1.1.	The congregation as interpreting community.....	114
5.4.2.	Adventists, sabbatarians, reformists.....	119
5.5.	Summary.....	123
6.	CASE STUDY 1: THE BELONGING TO A CONGREGATION AS AN INTEGRATION POLICY IN THE LIFE OF A GYPSY COUPLE	126
6.1.	Introduction.....	126
6.2.	„...and the Bible doesn't make any difference between gypsies and others, and between anything else”.....	129
6.2.1.	The historical / social context of conversion.....	130
6.2.2.	Other's view.....	134

6.2.3.	Positive self-definition and its representations.....	137
6.2.4.	Individual conversion and equilibrant identity.....	140
6.3.	The „outsiders’s” views.....	144
6.4.		
	Summary.....	148
7.	CASE STUDY 2: THE <i>GABORS</i> FROM ETED. THE CONNECTION BETWEEN RELIGIOUS LIFE AND ETHNICITY IN THE EVERYDAY LIFE OF AN ADVENTIST GABOR COMMUNITY.....	151
7.1.	Introduction.....	151
7.2.	The Transylvanian <i>gabors</i> as ethnic and cultural community.....	153
7.3.	Field experiences. The presence of the researcher and its implications.....	154
7.4.	Theoretical thoughts.....	157
7.5.	The <i>gabors</i> from Eted.....	159
7.6.	To be an Adventist <i>gabor</i> . The thematic points of the collective representation.....	162
7.6.1.	Moral figure.....	164
7.6.2.	The institution of marriage.....	167
7.6.3.	Intellect. Writing, reading.....	170
7.6.4.	Wealth.....	172
7.6.5.	Creating boundaries.....	175
7.6.6.	Demolishing boundaries.....	177

7.7.	To be an Adventist <i>gabor</i> . The outsider's view.....	182
7.7.1.	The brethren.....	185
7.7.2.	The rich <i>gabor</i>	188
7.7.3.	The employer <i>gabor</i>	193
7.7.4.	The process of creating memory boundaries.....	196
7.8.	Summary.....	200
8.	CASE STUDY 3: THE INFLUENCE OF THE ABSENCE OF THE COMMUNITY IN TWO BELIEVER WOMEN'S RELATIONSHIP.....	202
8.1.	Describing the case, as the researcher came upon it.....	202
8.2.	The points of view of the interpretation context.....	208
8.3.	The question of personalities in the relation of the two women.....	211
8.4.	The relation to „learning”.....	219
8.5.	Summary.....	223
9.	CONCLUSIONS.....	225
10.	BIBLIOGRAPHY.....	231
11.	ANNEX.....	252
I.	The list of informants.....	252
II.	The denomination and local distribution of the informants (chart).....	253
III.	The denomination and ethnic distribution of the informants (chart).....	255
IV.	Case study 1: The belonging to a congregation as an integration policy in the life of a gypsy couple (interviews).....	257
V.	Case study 2: The <i>gabors</i> from Eted. The connection between religious life and ethnicity in the everyday life of an adventist <i>gabor</i> community. (interviews).....	283

VI.	Case study 3: The influence of the absence of the community in two believer women's relationship (interviews).....	325
VII.	R. D., R. J. Interviews made with the leader of the pentacostal community and his wife.....	338
VIII.	Photos.....	343
IX.	Location of Kőrispatak. The map of the region.....	353
X.	The denominations and ethnic distribution of the inhabitants from Kőrispatak. Based on personal research. (chart).....	353
XI.	The distribution of denominations in Kőrispatak and its surroundings (chart)..	354
XII.	The ethnic distribution of Kőrispatak and its surroundings. (chart).....	356

Key words: ethnicity, stigma, prejudice, shame, stereotype, representation, self-representation, outsider's view, religious culture, interpreting group, outsider's authority, integration policy, personal comprehension, collective comprehension, equilibrant identity.

PhD thesis abstract: In my thesis I analyzed the changes in values, ways of life and self-definition of a gypsy community in Kőrispatak (Romania, Hargita county), whose members have converted to religious groups. Throughout my research I also reflected upon the surrounding Hungarian society too, more specifically on the alterations of the Gypsy-Hungarian relationships as a consequence of religious conversion.

In my dissertation I analyzed the symbolical representations (narratives, symbolic practice, mental pictures) through which the converted gypsies have built a positive self-concept. Influenced by religious culture, they changed their way of living in a positive manner and they show this in the social sphere, comparing it with the often negative stereotypes distributed by the surrounding Hungarian society. I interpreted these representation policies as identification practices which are linked with Anthony P. Cohen's views. (Cohen 1997. 101) Throughout the interpretation I use the concept of *ethnicity*, in which I agree with Barth's view: ethnicity isn't a given, cultural characteristic, so it can be perceived as a continuously changing event in the context of the relations between two ethnic groups. (Barth 1969, 1996) I also use Goffman's *stigma* concept, through which I mean the negative stereotypes linked with the gypsy people. (Goffman 1981.) I interpret the conversion of the gypsy people as an attempt of their individual

and communal secession. In this case the religious groups are perceived as interpreting groups within which the individual can rebuild his or her identity.

In my thesis I also lay emphasis on the fact that there is difference between the individual and collective understanding, between individual and collective representations. After presenting the theoretical and terminological part I also show the most important achievements, which are important from my own point of view in the field of interethnic and religious communities research.

Then I present the ethnic and religious characteristics, the Gypsy-Hungarian relationships, the history, structure and dogmas of the religious group and its influence on the life of people of the villages and towns surrounding Korispatak and with the help of three case studies I show the consequences of the religious conversion and the altered self-definitions and the changes of the Gypsy-Hungarian relations. I drew attention on the differences between the individual (first case study) the collective (second case study) conversion and also on the importance of individual aspects (third case study).

Conclusions:

1. The conversion of the gypsies and of communities can be perceived as some sort of integration policy because this also means change in their ways of living (moral behaviour, puritan lifestyle) which contribute to the reinterpreting of the negative stereotypes of gypsies built by the Hungarian community and also changing their relations in a positive way.
2. This sort of positive change is promoted by the fact that in Korispatak and its surroundings the gypsy communities convert to such religious groups which have a nearly 100 years history. (two branches of Jehovah's Witnesses, and outside Korpispatak the Seventh-day Adventist Church and Baptist Church). In the life of the villages the differences between lifestyles linked with the various religions is accepted and its members are respected, which are also true for the gypsy groups and this contributes to the shift from their stigmatized being.
3. The religious groups which take in the gypsy people function as *primary* publicity (Fosztó 2007. 23.) in the development of the gypsy-Hungarian relations and they also work as *group of reference* (Fosztó 2007. 23.) for the surrounding Hungarian society.

4. Within the region that I researched I observed a tendency according to which „old gypsies” are the ones who primarily convert to local religious groups. In this case the Gypsy-Hungarian relation can be characterized with the help of the „built model”, so a certain type of acceptance by the surrounding Hungarian community has already occurred before their conversion. (for example the gypsies belonging to the Jehovah’s Witness group) People distance themselves from the *moved in gypsies* and this can be seen on this level too, religious conversion in their case is uncharacteristic.
5. Throughout my research I came to the conclusion that certain gypsy communities belong to different religious groups and through this they also maintain and reinforce the boundaries that are necessary to distinguish themselves from other gypsy communities.
6. My research shows that generally the *gabor* communities favour the Adventist Church, and they place it above all the other religious groups. They believe that it is a more rational and intellectual religion, similar to the pentecostal church, which is widely known within gypsy society. Through this they reinforce their position in the hierarchy of the gypsy groups.
7. It was important for me to distinguish between the *collective* and *individual* conversions: the *gabor* gypsies all join the Advent Church while in the case of the *home gypsies* and other *tent gypsies* the *individual conversions* are typical.
8. It is important to distinguish the *individual conversions* from the *collective conversions* because the changes in lifestyle occur in two different ways within the two distinct groups. Based on my research I can state that while in the case of the *collective* conversion the ethnic identity is reinforced, in the case of the individual conversion total changes in the ways of life are more articulated. I proved this in the first two case studies, in which I tried to show through the example of a gypsy couple, who belong to the tent gypsy group, that their integration in another ethnic group means that they take off their national dress, change language and marriage customs with Hungarian people, so they change all the markers of their identity. The *gabor* gypsies who converted to the Adventist church preserved their social, economic and cultural distinctiveness and through religious conversion they reinterpret and reinforce their ethnic identity.
9. The collective religious conversion within Hungarian society in my point of view is equal with the concept of ethnic religion (the new religious culture is part of ethnic identity) as

so many researches have already proved that the gypsies converted to the pentacostal church reinforce their separation from other groups. I came to the conclusion that in this case the difference between smaller gypsy communities is more articulated and the Gypsy-Hungarian relationships are also placed in another context. If in a common religious practice the boundaries are diminished, in the case of separation a new boundary is built.

10. To maintain these boundaries some gypsy communities try to join other religious groups in the surrounding towns. As a consequence on their territory the inhabitants of the village cannot become religious mates and also the boundaries can be maintained. Those Hungarian-Gypsy religious relations, which were formed within the congregation are processed only in this context, since the gypsy congregation members live their everyday life in another village, so it can't be interpreted. An example for this is the gypsy community from Eted, who belong to the Adventist church and also the Baptist gypsies from Bozod, who go to Erdoszentgyorgy to practice their faith.
11. Joining the religious groups also means that the system of values change and it can be described as a cultural an economic method because for people who belong to the congregations reading and studying is essential. Throughout the case studies we could see that more than one gabor gypsy learned how to read after their conversion and this was the same in the case of the Hungarian and gypsy woman too who belonged to the Jehovah's Witness Church. In the same time as a consequence of the puritan lifestyle of the congregations the converted people achieved a better material state. The cultural and economic changes result in social mobility.
12. In the case of the converted gypsies we can notice that they belong to two communities (religious and ethnic), which leads to the idea of *double identity* or *equilibrant identity*. (Krappmann 1980. 94.)
13. We cannot state that these integration policies bring absolute success because the converted gypsies are still under the control of the surrounding Hungarian society, the relations are defined by negative stereotypes and this way they ensure the rebuilding of the boundaries and *memory borders*. (Jeggle 1994. 3-4.)
14. The Gypsy-Hungarian relation cannot be studied only from the point of view of ethnicity as the above model also can't be perceived as a formula, it is only a line of bearing

because the individual peculiarities and situations also contribute to these changes. I presented this individual aspect and its significance in the third case study.

Selected bibliography

A.GERGELY András

2007 Vallás, etnicitás, kisebbség kulturális antropológiai nézőpontból. In: A. Gergely András – Papp Richard (szerk.): *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 7–15.

BAKÓ Boglárka

2004 „Hallgassatok ide, minden fajta népnek meg kell legyen a maga temploma.” Az ürmösi pünkösdisták cigányok identitása egy beszélgetés tükrében. In: Borsos Balázs-Szarvas Zsuzsa – Vargyas Gábor (szerk.): *Fehéren, feketén. Varsánytól - Rititiig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére. II.* Budapest, L'Harmattan, 39–55.

BAKÓ Boglárka – PAPP Richárd – SZARKA László (szerk.)

2007 Mindennapi előítéletek: társadalmi távolság és etnikai sztereotípiák. *Tér és terep 5.* Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Balassi Kiadó, Budapest

BARTH, Fredrik

1969 *Ethnic groups and boundaries*, Oslo, University Press

1996 Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio VII.* (1) 3 – 25.

BERTA Péter

2005a Az érték etnicizálása – az etnicitás értéke. A presztízstárgy-gazdaság mint etnikai identitásgyakorlat az erdélyi gáborok között. *Tabula VIII.* (2), 171–199.

2010 Az etnicizált fogyasztói ízlés politikája. Moralizáló diskurzusok, jelentésdefiníciós küzdelmek és a gábor presztízstárgygazdálkodás. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 236 – 253.

BINDER Mátyás

2009 Beások, etnikai mobilizáció és identitás. In: *Kisebbségkutatás XVIII.* (2), 207 – 228.

BIRÓ A. Zoltán

- 1996 A megmutatkozás kényszere és módszertana. Az etnicitás vizsgálatának szempontjai és esélyei egy közép kelet-európai mikrorégióban. In: Gagy József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 247 – 283.
- BIRÓ A. Zoltán – BODÓ Julianna
- 2002 Öndefiníciós kísérletek helyi környezetben. In: Bodó Julianna (szerk.): *Helykeresők? Roma lakosság a Székelyföldön*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 136 -137.
- BOURDIEU, Pierre
- 1978 A vallási mező kialakulása és struktúrája. In: Pierre Bourdieu: *A társadalmi egyenlőtlenségek újtermelődése*. Gondolat, Budapest, 165 – 236
- 1985 Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. *Szociológiai Figyelő* (1), 7-22.
- BRUBAKER, Rogers
- 2001 Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő* (7–8), 60–66.
- BURGESS, Stanley M.
- 2006 *Encyclopedia of Pentecostal and Charismatic Christianity*. Religion & Society. Routledge. Taylor & Francis Group, New York - London
- CHARTIER, Roger
- 2009 A világ mint reprezentáció. In: Kisantal Tamás (szerk.): *Narratívák* 8., 35 -54.
- COHEN, Anthony P.
- 1997 A kultúra mint identitás egy antropológus szemével. . In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest, 101 – 108.
- COX, Harwy
- 2001 *Fire from Heaven. The Rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-first Century*. Da Capo Press, Cambridge
- DONNAN, Hastings - WILSON, Thomas M.
- 2002 Határok és antropológia Európában. *Replika* (47 - 48), 117 – 131.
- FEISCHMIDT Margit

2010 Megismerés és elismerés: elméletek, módszerek, politikák az etnicitás kutatásában. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 7 – 29.

FÉL Edit

2001 A saját kultúrájában kutató etnológus. In: Hofer Tamás (szerk.): *Régi falusi társadalmak*. Fél Edit *néprajzi tanulmányai*. Pozsony, 370–377

FLECK Gábor – SZUHAY Péter (ed.)

2008 *Cu un pas mai aproape. Altfel de imagini despre romi din România*. . Editura Institutului Pentru Studirea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca.

FOSZTÓ László

1997 Pünkösdista beáscigányok Háromszéken. *Keresztény Szó* (4), 26–29.

2003 Szorongás és megbélyegzés: a cigány-magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenziói. In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 83–107.

2005 *Conversions to Pentecostalism among the Roma in Romania*. Draft paper for the conference “Religious Conversion after Socialism” Max Planck Institute for Social Anthropology, 7-9 April 2005

2007 A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzizmusra tért romák kapcsán. *Erdélyi Társadalom V.* (1) 23–49.

2009 *A nyelvi és kulturális tényezők a roma politikai mozgalmakban*. (Doktori értekezés. Kolozsvár, BBTE Bölcsészkar-kézirat)

FÖLDVÁRI Mónika – ROSTA Gergely

1998 A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai Szemle* (1), 127–137

FRASER, Angus

2000 *A cigányok*. Osiris Kiadó, Budapest

FRIDA Balázs

2005 A vallás és a szupernaturális. Valláskutatás és antropológia: meghatározások és alapfogalmak. *Világosság* (7–8), 195–214.

GAGYI József

2002 A kicsi cigány és társai. In.: Bodó Julianna (szerk.): *Helykeresők? Roma lakosság a Székelföldön*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszereda, 49 – 67.

2007 A millenarisztikus – messianisztikus mozgalmak kérdése a társadalomtudományokban. *Erdélyi Társadalom* V. (1), 153 – 174.

2010 *Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

GEERTZ, Clifford

1997 A vallás mint kulturális rendszer. In: Uő: *Az értelmezés hatalma* Osiris Kiadó, Budapest, 72 – 119.

GHEORGHE, Nicolae – ACTON, Thomas

1996 A multikulturalitás problémái: kisebbségi, etnikai, nemzetiségi és emberi jogok. *Replika* (23-24), 207-218.

GOFFMAN, Erving

1981 Stigma és szociális identitás. In: László János (szerk.): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 179 – 239.

GOG, Sorin

2007 Az ateizmus után. Románia a vallási újjászületés és szekularizáció között. *Erdélyi Társadalom* V. (1) 51–63.

2008 Roma áttérések: pünkösdzizmus és az identitás új narratívái. *Regio* XIX. (4), 50–74.

HABERMAS, Jürgen

2008 A szekularizáció dialektikája. (állampolgári egyenlőség és kulturális különbözőség) *Magyar Lettre Internationale* (71), 12-16.

<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre71/habermas.htm> (Letöltés ideje: 2011. január)

HAMILTON, Malcolm B.

1998 Szekták, kultuszok, mozgalmak. In: Uő. *Vallás, ember, társadalom. Elméleti és összehasonlító vallásszociológia*. Adu Print Kiadó, Budapest, 236–263.

HANCOCK, Jan

2004 *Mi vagyunk a romani nép*. Interface Sorozat, Pont Kiadó, Budapest

H. BEISSINGER, Margaret

- 2011 Schimbarea identităților în România postcomunistă: convertirea la pentecostalism în rândurile lăutarilor romi. In: Toma Stefánia - Fosztó László (ed.): *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*. Editura Institutului Pentru Studirea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca, 267 – 280.
- HELLER Ágnes
1996 *A szégyen hatalma*. Osiris Kiadó, Budapest
- HOLLENWEGER, Walter J.
1997 *Pentecostalism. Origins and Developments Worldwide*. Hendrickson Publishers.
- HORVÁTH Ágota – LONDAU Edit – SZALAI Júlia (szerk.):
2000 *Cigánynak születni*. Aktív Társadalmi Alapítvány. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- HORVÁTH Pál
1990 A szekularizációs elmélet működési zavarai és a vallási változás. In: Lovik Sándor – Horváth Pál (szerk.): *Hívők, egyházak ma Magyarországon*. MTA Filozófiai Intézet Kiadó, Budapest, 319 – 335.
1996 Vallásszociológia. In: Uő.: *Vallásismeret*. Calibra Kiadó, Budapest, 215–234.
- ILYÉS Sándor – POZSONY Ferenc (szerk.):
2007 *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15, Kolozsvár, 153–172.
- ILYÉS Zoltán
2004 A határfogalom változó tartalmai a geográfiától az empirikus kultúrakutatásig. In.: Kovács Nóra – Szaka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Akadémia Kiadó, Budapest, 9 – 16..
- JEGGLE, Utz
1994 Határ és identitás. *Regio V. (2)*, 3–19.
- JENKIS, Richard
2002 Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáló és hatalom. *Magyar Kisebbség IV. (26)*, 243 – 268.
- KÁLMÁN C. György
1996 Mi a baj az értelmezői közösségekkel? *Literatura XXII. (3)*, 374 – 393.
- KAMARÁS István

- 2003 A globalitás és a lokális jegyei a magyarországi új vallási jelenségekben. In: Uó: *Kis magyar religiográfia*. Pro Pannonia, Pécs, 340–357.
- KAUFMANN, Franz-Xaver:
1996 Vallás és modernitás. *Replika* (21–22) 249–277.
- KEMÉNY István (szerk.)
2000 *A romák /cigányok és a láthatatlan gazdaság*. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- KEMÉNYFI Róbert
1994 A kulturális határok értelmezésének kérdéséhez. In: Újvári Zoltán (szerk.): *Folklor és Ethnographia 85. In Memoriam SztrinkóIstván*, Debrecen, 13 – 22.
- KISS Dénes
2007 Vallásszociológia a posztkommunista Romániában. *Erdélyi Társadalom* V. (1) 195–220.
2009 Romii din Herculian și rolul religiei pentecostale în viața lor comunitară. In: Kiss Tamás – Fosztó László – Fleck Gábor (ed.): *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Editura Institutului Pentru Studirea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca, 119 -144.
- KISS Tamás – FOSZTÓ László – FLECK Gábor (ed.):
2009 *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Editura Institutului Pentru Studirea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca
- KRAPPMANN, Lothar
1980 *Az identitás szociológiai dimenziói. Az interakciós folyamatokban való részvétel szerkezeti feltételei*. Budapest
- KÜRTI László
1996 Az interetnikus kapcsolatok. Elméleti kérdések és problémák a kulturális antropológia köréből. In: Katona Judit – Viga Gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának eredményei. (az 1995-ben megrendezett konferencia anyaga.)* Miskolc, 39 – 58.
- LIÉGEOIS, Jean – Pierre
2002 *Romák, cigányok, utazók*. Interface Kiadó, Budapest.

LUCKMANN, Thomas

1996 A láthatatlan vallás. A vallás fenomenológiája. In: *Magyar Lettre Internationale* (23), 4–6.

MÁTÉ-TÓTH András – TÖRÖK Péter – NAGY Gábor Dániel

2008 Az új vallási közösségek viszonya a társadalomhoz. Nyitottság, zártság, vonzerő néhány új vallási közösség tagjainál. In: Máté-Tóth András – Nagy Gábor (szerk.): *Vallásosság-változatok. Vallási sokféleség Magyarországon. Vallás a Társadalomban – Religion in Society – 3.* Szeged, 29 – 46.

MOLNÁR Attila

1998 Új vallási jelenségek. In: Lugosi Ágnes – Lugosi Győző (szerk.): *Szekták. Új vallási jelenségek.* Pannonica Kiskönyvtár, 16–28.

OKELY, Judith

1983 *The Traveller – Gypsies.* Cambridge University Press, Cambridge

OLÁH Sándor

1996a Gazdasági kapcsolatok cigányok és magyarok között. In: Gagy József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 225 -246.

1996b Cigány – magyar kapcsolatok (a többségi magyarság cigány-képének vizsgálata egy székely faluban.) In: In: Gagy József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 181 – 194.

PÁLOS Dóra

2007 „Cseperedünk.” Egy beás közösség önsztereotipizálási folyamatairól. In: In: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Mindennapi előítéletek: társadalmi távolság és etnikai sztereotípiák, Tér és terep 5.* Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Balassi Kiadó, Budapest, 91 – 119.

PAPP Z. Attila

2010 A romániai roma-magyar kötődésű népesség az 1992. és 2002. évi népszámlálási adatok tükrében. *Regio.* 2010/1., 96 – 140.

PETVUȚI, Petre

2009 *Romii din România. Documente 1.* . Editura Institutului Pentru Studirea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca

PETI Lehel

2007a A vallási mozgalmak antropológiai tapasztalata. *Erdélyi Társadalom* V. (1), 175 – 192.

2007b Transznacionális életformák és szekták. A moldvai csángó falvakban jelentkező új vallási jelenségek interpretációs lehetőségeiről. *Erdélyi Társadalom* V. (2), 47–69.

PIASERE, Leonardo

2000 A ciganológusok szerelmei. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 1. Nyugat-európa. Válogatás Bernard Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból.* Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest, 439 – 449.

POZSONY Ferenc

1993 A háromszéki magyar ajkú cigányok vallásos hitélete. In: Barna Gábor (szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok I. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században.* Mikszáth Kiadó, Salgótarján, 76–79.

2001 Az erdélyi cigánykutatások eredményei. In: Bódi Zsuzsanna (szerk.): *Cigány néprajzi tanulmányok 10.* Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 12–15.

2007 Három korszak az erdélyi cigányközösségek kutatásának történetében. In: Ilyés Sándor – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről.* Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 9-26.

PRÓNAI Csaba

2000a A kulturális antropológiai cigány kutatások rövid története. In: Forray R. Katalin (szerk.) *Romológia-Ciganológia*, Budapest, 53 – 67.

2000b. A cigány közösségek gazdasági tevékenységének kulturális antropológiai megközelítései. In: Kemény István (szerk.): *Romák / cigányok és a láthatatlan gazdaság.* Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 176 – 198.

2002 A cigány kultúra kutatásának etikai problémája. In: Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája. Hoffer Tamás köszöntése,* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 237-243.

RAJKI Zoltán – SZIGETI Jenő

2012 *Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig*. Gondolat Kiadó, Budapest.

RIES, Johannes

2007 A romák és Isten népe – a pünkösdisták misszió hatása a roma kultúrára. In: Ilyés Sándor – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15, Kolozsvár, 139–152.

ROBBINS, Thomas

1996 Az új vallási mozgalmak és a társadalom: elméletek és magyarázatok. *Replika* (21-22) 173–208.

SIMON Zoltán

2007 Kisegyházak és más vallásfelekezetek szerepe Nyáradkarácson községben, a rendszerváltást követően. In: A. Gergely András – Papp Richard (szerk.): *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kissebbségi vallások*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 361-382.

2011. Az Alsó – Nyáradmente településeinek vallási élete. A vallási közösségek viszonyrendszerének néprajzi – antropológiai vizsgálata. (Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar – kézirat.)

STEWART, Michael

1994 *Daltestvérek. Az oláh-cigány identitás és a közösség továbbélése a szocialista Magyarországon*. T – Twins Kiadó, MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány

1997 *The Time Of The Gypsies*. Westview Press.

2010 A roma/cigány etnicitás az antropológiai vizsgálatok homlokterében. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 33 – 37.

SZABÓ Á. Töhötöm

2002 Az erővonalak eltolódása - magyar-cigány gazdasági kapcsolatok egy székelyföldi faluban. In: Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kriza Könyvek 12. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 205-217

2010 Etnikai különbségtétel a paraszti gazdaságban. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 266 – 280.

SZIGETI Jenő

1987 A kisebb magyarországi egyházak. In: Lendvai L. Ferenc (szerk.): *A magyar protestantizmus. 1918-1948.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 188–263.

2007 Az újprotestáns egyházak kialakulása a XIX. században Erdélyben és a Partiumban. In: S. Lackovits Emőke–Szócsné Gazda Enikő (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát medencében 7.* Sepsiszentgyörgy–Veszprém, I., 301–310.

SZ. KRISTÓF Ildikó

1998 Jákób rózsafája vagy frusztrált antropológusok? Az értelmezés hatalmáról és korlátairól. *Tabula I.* (1–2) 60–84.

SZILCZL Dóra

1998 Új vallási fundamentalizmus. In: Lugosi Ágnes – Lugosi Győző (szerk.): *Szekták. Új vallási jelenségek,* Pannonica Kiskönyvtár, 29–48.

SZUHAY Péter

1999 Fogalmak tisztázása. In: Uő: *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája.* Pannónia, Budapest, 11–36

2001 *Cigány kultúra értelmezések. Romák a XXI. Századi Magyarországon. Multidiszciplináris konferencia a Kölcsey Ferenc Protestáns Szakkollégium szervezésében.* Budapest, 12–23.

2002 Akiket cigánynak neveznek: Akik magukat romának, muzsikusnak vagy beásnak mondják. In: Reisz Terézia – Andor Mihály (szerk.): *A cigányság társadalomismerete.* Iskolakultúra, Pécs, 7–31.

TESFAY Sába

2007a „Mi vagyunk a kalapos gábor cigányok, akik nem isznak.” A gábor cigány közösség belső és külső kapcsolatait szabályozó kognitív sémák. In: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Mindennapi előítéletek: társadalmi távolság és etnikai sztereotípiák, Tér és terep 5.* Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Balassi Kiadó, Budapest, 65–90.

2007b Adventista gáborok. In: A. Gergely András – Papp Richard (szerk.): *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kissebségi vallások.* Nyitott Könyvműhely, Budapest, 404–428.

TOMA Stefánia - FOSZTÓ László (ed.)

- 2011 Spectrum. Cercetări sociale despre romi. Editura Institutului Pentru Studirea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca,
- TOMKA Miklós
- 1996 A vallásszociológia új útjai. *Replika* (21–22) 163–171.
- TÓTH G. Péter
- 2002 A “közösség”. Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása. In: Pócs Éva (szerk.): *Közösség és identitás*. L'Harmattan. Budapest, 9-31.
- TÖRÖK Péter
- 2008 A vallási entitások tipologizálása és alkalmazása a magyar helyzetre. In: *Vallásosság-változatok. Vallási sokféleség Magyarországon*. Vallás a Társadalomban – Religion in Society – 3. Szeged, 9 – 28.
- VÉGH Anna
- 2006 „Ez itt élő egyház, nem halott” In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigány világok Európában*. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 269–281.
- WEBER, Max
- 1982 *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Vallásszociológiai írások*. Gondolat kiadó, Budapest
- 2005 *Vallásszociológia. Vallási közösségek típusai*. Helikon Kiadó, Budapest.
- WILLIAMS, Patrick
- 1996 Láthatatlan színek, avagy cigányok Párizs elővárosaiban. *Magyar Lettre Internatinale* (21), 68 – 72.
- 2000 A cigányok pünkösdisták mozgalmának tanulmányozása során felmerülő kérdések. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 1. Nyugt-európa. Válogatás Bernard Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest, 286 – 297.
- 2000b A párizsi kelderások láthatatlansága. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 1. Nyugt-európa. Válogatás Bernard Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest, 183-205.